

Visst går det! Sunddare

Hundsport har träffat SKKs veterinärmedicinska rådgivare, professor Åke Hedhammar, för ett samtal kring hundars hälsa, exteriöra överdrifter och hur han ser på utvecklingen av sund avel.

TEXT LENA HEIMLÉN

Det hävdas ibland att blandrashundar är friskare än rashundar. Det kan stämma till viss del, men skillnaden mellan rashundar och blandraser är mindre än man tror. Rashundarnas härstamning kan vi spåra genom våra stamböcker och har därför bättre kontroll på hälsoläget, i Sverige inte minst genom Svenska Kennelklubbens, SKKs, e-tjänst Avelsdata och de många hälsoprogram som SKKs special- och rasklubbar initierat. Därmed har man också bättre möjligheter att komma tillrätta med problem som kan dyka upp.

- En ganska färsk studie från USA, där man kartlagt de 10-20 vanligaste dödsorsakerna, visar att merparten av sjukdomarna är genetiska i varierande grad, men också att de vanligaste, mer komplexa sjukdomarna är lika vanliga dödsorsaker hos blandrashundar som hos rashundar, säger professor Åke Hedhammar.

Åke är känd för en stor del av hundvärlden, både i Sverige och internationellt. Som SKKs veterinärmedicinska rådgivare har han sedan 1978 ingått i såväl Centralstyrelsen som olika expertkommittéer. Han är seniorprofessor vid Sveriges lantbruksuniversitet, SLU, i Uppsala och han är en välrenommerad forskare och flitigt anlitad föreläsare. Vad många kanske inte känner till är att han också har stor praktisk erfarenhet av hundvärlden, både som praktiserande veterinär och som uppfödare av boxer. Och han började faktiskt sin funktion inom SKK-organisationen som ringsekreterare.

Under sin utbildningstid på dåvarande Veterinärhögsko-

lan ärvde Åke ett antal frågor som hans lärare hjälpte SKK med i slutet av 1950- och början av 1960-talet. Redan 1957 beskrevs problemen med höftledsdysplasi, HD, hos tysk schäferhund. och några år senare började man ögonlysa hundar där man misstänkte att en ärftlighet låg bakom vissa ögon sjukdomar. Redan 1945, samma år som Åke föddes, föreslog SKKs dåvarande ordförande Ivan Swedrup att SKK borde ha en veterinär knuten till organisationen. "Väcka intresse för och främja avel av mentalt och fysiskt sunda, bruksmässigt, jaktligt och exteriört fullgoda rashundar", står det i stadgar- nas första målparagraf. Att arbeta för hundars hälsa är alltså inget nytt.

- Inom SKK finns i grunden en samsyn om hundars hälsa, säger Åke. Jag är oerhört stolt över utvecklingen och vill ge äran till svenska uppfödare och en professionell kennelorganisation!

Beteende lika viktigt som fysisk hälsa

- Men, fortsätter han, vi har inte gjort tillräckligt för att möta okunskap, mode och kommersiella krafter. Många hälso- problem hos rashundar är, enligt Åke, kopplat till exteriöra överdrifter och avel i små populationer. Men sjukdomar som epilepsi, HD/ED, livmoderinfektion och juvertumörer har en komplex nedärvning och förekommer hos både rashundar och blandraser. Många komplexa sjukdomar som atopiskt eksem och diabetes är exempel på när både arv och miljö påverkar. Åke efterlyser det dödsfallsregister som Ken-

hundlar

Svenska Perro de Agua Español Klubben lyckades få fram ett fungerande DNA-test på tio månader när flera hundar inom rasen drabbats av så kallad "vingelsjuka".

nelfullmäktige, SKKs högsta beslutande organ, fattade beslut om för flera år sedan, men som ännu inte är i gång.

- Ett register över hundars dödsorsaker kommer att bli ett värdefullt verktyg vid val av bra avelsdjur.

Bland ofta förekommande orsaker till avlivning ska man inte glömma bort att överdriven aggressivitet och rädsla än i dag är en realitet i vårt land. Som gammal mentaltestdomare anser Åke att organisationens satsning på beteende är lika viktig som den på fysisk hälsa.

"En förhoppning är att identifiera hundar med god andningsförmåga och mindre särpräglad utseende"

De flesta hundraser ser annorlunda ut nu än för några årtionden sedan. Alla raser har avlats för att få ändamålsenliga hundar, såväl exteriört som mentalt. När kraven på hundarna ändrats har raserna förändrats. Vissa till det bättre och några till det sämre. De senaste åren har det varit stort fokus på trubbnosiga hundar; vissa raser som under de senaste 20 åren fått kortare nospartier och därmed andningssvårigheter. Hösten 2015 beslutade Samverkansgruppen för hundväl-

FOTO LENA HEIMLEN

Åke Hedhammars hundliv

➤ Åke Hedhammar har varit aktiv inom SKK-organisationen sedan 1958. Han födde upp boxer under kennelnamnet Facit under 1960- och 70-talen. Var med och startade den första ungdomssektionen inom Svenska Brukshundklubben i Gävle (sedermera Sveriges Hundungdom). Han har varit tävlande, instruktör och domare vid mentaltest, bruks- och lydnadsprov. Medverkade under 1970-talet till att införa mentaltest för även andra raser än tysk schäferhund och var med och lanserade lydnadsprov i Sverige.

➤ Åke har verkat som klinikchef, lärare och forskare om sjukdomar hos främst hundar vid SLU sedan 1970.

➤ Åke har publicerat över 100 vetenskapliga och ett okänt antal populärvetenskapliga artiklar om främst ärftligt betingade sjukdomar, avelshänsyn och utfodring men också om vaccinationer och fästingburna infektioner.

➤ Åke har tagit initiativ till

- att ta tillvara unika möjligheter till forskning om sjukdomsförlopp i Sverige
- den gemensamma satsningen på hund som genetisk modell vid SLU och Uppsala universitet
- tillkomsten av International Partnership for Dogs, IPDF, och Dogwellnet.com.

➤ Har varit knuten som vetenskaplig och veterinär konsult till SKK sedan 1978.

➤ Utnämndes till hedersledamot i SKK 2011.

FOTO: TIERFOTOGENTUR / ALAMY. RAS: CAVALIER KING CHARLES SPANIEL

Rasklubben för cavalier king charles spaniel har haft ett omfattande hälsoprogram. Den viktigaste faktorn har varit att senarelägga avelsdebuten.

Så funkar hälsoprogrammen

➤ SKKs hälsoprogram är ett verktyg för att komma tillrätta med ärftliga sjukdomar och defekter. Centralt organiserade hälsoprogram finns för ett flertal sjukdomar och raser. De bygger på att man via undersökningar av avelsdjur och individer ska förbättra hälsoläget inom en viss ras.

Gemensamt för de raser som har obligatoriska hälsoprogram för avelsdjur är att ett officiellt undersökningsresultat ska finnas före parning. Information om vilka raser och sjukdomar som omfattas av obligatoriska hälsoprogram finns på SKKs webbplats.

”Jag förstår inte hur man lyckas övertyga folk om att korsningen labradoodle skulle vara bättre för allergiker”

färd (bestående av representanter för SKK, Jordbruksverket, Sveriges Veterinärförbund/Sveriges veterinärmedicinska sällskap och SLU) att tillsätta sex samverkansgrupper för att arbeta med de frågeställningar som belystes i det så kallade ”trubbnosuppropet” som 500 veterinärer skrev under för att uppmärksamma trubbnosiga hundars hälsoproblem. Arbetet i grupperna har resulterat i konkreta resultat och förslag till fortsatt arbete.

Utöver en rad åtgärder för att förhindra att olämpliga djur används till avel har ett större forskningsprojekt - Genotypisk och fenotypisk variation för fyra brakycefala hundraser - just sjuvänt med Åke Hedhammar som projektledare. I samverkan mellan rasklubbarna för engelsk och fransk bulldogg, bostonterrier och mops, SKK centralt, veterinärer och genetiker vid SLU, och med fokus på en önskvärd utveckling, bjuds ”alla” hundar av de aktuella raserna in för att värdera deras andningsförmåga och beskriva deras utseende.

- Detta görs under trevliga former i hela Norden för att få en bättre uppfattning om hur stor utseendemässig och genetik variation som finns i dessa populationer, berättar Åke. En förhoppning är att identifiera hundar med god andningsförmåga och mindre särpräglad utseende.

Tungt ansvar på hemländer och exteriördomare

När det gäller exteriöra överdrifter finns det, enligt Åke, fortfarande olyckliga formuleringar i vissa rasstandarder som kan misstolkas. Här vilar ett tungt ansvar både på rasernas respektive hemländer och på exteriördomarna. I standarden för engelsk bulldogg, uppdaterad 2010, står till exempel ”Hundar som visar andningssvårigheter är absolut inte önskvärd”. Trots det finns det hundar med allvarliga andningssvårigheter. Det man som uppfödare kan göra är att inte använda hundar med andningsproblem eller överdrivet kort nos till avel, för som Åke säger:

- En mops eller bulldogg med alldeles för kort nos riskerar att få avkommor som också har svårt att andas.

När det gäller ärftliga sjukdomar är vissa mindre svåra att få bukt med än andra. För sjukdomar där en enda recessiv gen bär anlaget, exempelvis vissa former av PRA, finns det numera effektiva gentester. Ögonsjukdomen PRA ger symptom sent i livet varför det förr var svårt att sälla bort anlagsbärarna ur aveln. Även för CLAD, som är en grav immunologisk sjukdom som drabbar irländsk setter, används numera gentester vilket inneburit att överallt där testerna nyttjas är problemen i princip borta.

- Hundvärlden har fått bra instrument för att komma tillrätta med sjukdomar som beror på enkla recessiva gener, säger Åke. Många framsteg har gjorts i ett flertal raser och med samtliga hälsoprogram ser man stora förbättringar relativt snabbt, men de planar ut efter ett tag.

Många ärftliga sjukdomar är komplexa. Väl fungerande DNA-tester är framtagna för *en* ras och ett specifikt sjukdomstillstånd. Generella tester för att se om en hund är ”helt frisk” finns inte.

Inom många raser har man i Sverige arbetat målmedvetet

med hälsoprogram. Även om det ibland råder delade meningar om värdet av hälsoprogrammen finns det i dag många goda exempel på framgångsrik samverkan mellan veterinärmedicinska metoder och praktisk tillämpning i avelsarbetet. Hälsoprogrammen mot höftleds- och armbågsleds dysplasi, PRA samt CLAD, har lett till en kraftig minskning av dessa problem, till exempel.

SKK samverkar i hög grad med de nordiska grannländerna, där det råder en betydande samsyn kring hundars hälsa. Från Nordisk Kennel Union, NKU, har man också i viss mån lyckats påverka exempelvis Storbritannien och Frankrike.

- En stark önskan från SKK är ju att den internationella kennelklubborganisationen FCI* borde ta ett större ansvar! Det är minst sagt anmärkningsvärt att frågor om hundars hälsa hamnar så långt ner i prioritering av FCIs ledning, säger Åke med skärpa i rösten.

Beklagar utseendefixering

Det räcker inte att SKK arbetar för bättre hundhälsa. Med den fria rörligheten inom EU och import av hundar från länder utanför EU behövs ett internationellt samarbete.

- De exteriöra överdrifterna är ofta resultat av olyckliga formuleringar i rasstandarderna, säger Åke. Därför är det så viktigt att involvera våra exteriördomare i arbetet för bättre hälsa. Nästan alla rasstandarder är skrivna när raserna såg annorlunda ut. "Kort" ska/skulle tolkas som kort i förhållande till andra raser och inte som nu där "kort" tolkas i förhållande till andra hundar i dagens raspopulation. Även om många standarder har omarbetats till det bättre finns det fortfarande formuleringar som kan misstolkas och som driver utvecklingen i fel riktning. Det är ju rasens hemland som äger standarden men tolkningen är domarens, och inom ramen för det som förr benämndes "fritt skön" kan en domare alltid avstå från att premiära exteriör som menligt påverkar hälsan. Jag beklagar verkligen den utseendefixering som finns än i dag, framför allt när den kan leda till skada för hunden!

"En sund husdjursavel är att avla så brett som möjligt"

En snäv avelsbas är också en nackdel för hundarnas fysiska och mentala hälsa. Åke pekar på delningen av vissa raser där man, i stället för att till exempel hårlag eller färg är varianter, delar upp en ras i flera. Eller klubbar där olika intressen inte har kunnat enas om hur rasen ska fungera och se ut och där man nu har två helt skilda populationer, eller är på väg åt det håll som till exempel labrador retriever där man pratar om "jaktlabbar" och "utställningslabbar", eller tysk schäferhund som är nästan helt delad i bruks- och utställningsschäfrar.

Alla genetiker är överens om att grunden för en sund husdjursavel är att avla så brett som möjligt, det vill säga använda fler djur i avel som inte är alltför lika eller nära besläktade.

- Det har tyvärr gått "mode" i att kastrera hundar utan medicinsk anledning, säger Åke. Det gör ju också att avelsbasen minskar. Tyvärr tycks en del hanhundsägare tro att kastrering är en "quick fix" för att få en lugnare hund, vilket inte alls är säkert eller ens att förvänta.

Gemensam syn på vad som är bra för hundaveln

Alla raser förändras över tid, hundraser dör ut och nya skapas. Ibland korsar man in närbesläktade raser i små populationer för att förbättra hälsan. När detta sker inom SKK-organisationen och med en tydlig målsättning är det för rasens bästa.

- Men när man skapar en ny ras enbart i tron att man kan göra något bättre än andra, är man ute på hal is, säger Åke.

- Ta "labradoodle" till exempel. Jag förstår inte hur man lyckas övertyga folk om att den korsningen skulle vara bättre för allergiker, eller att den skulle vara friskare än de raser man blandat: pudel och labrador. Det finns inga som helst bevis för att hälsan är bättre, vare sig fysiskt eller mentalt.

Åke Hedhammar har arbetat enträget för bättre hundhälsa. Hur ser han på framtiden?

- Jag har haft stor nytta och glädje av att få ett veterinärt och kynologiskt perspektiv på vad jag gör i både kliniskt arbete, undervisning och forskning. Med en genom åren ganska omfattande kontakt med både veterinärkåren och hunduppfödare vill jag gärna överbygga den polarisering som nuförtiden kommer till uttryck i framför allt sociala medier. Jag har den bestämda uppfattningen att SKK och Sveriges veterinärer har en i grunden gemensam syn på både vad som är bra och mindre bra avseende bland annat hundaveln som den ser ut i dag. Om jag och några med mig skulle kunna bidra till en konstruktiv dialog där ytterligheter i uppfattningar inte får överskugga en gemensam önskan att förbättra situationen för våra hundar tror jag det skulle kunna vara till stor nytta. 🐾

*Fédération Cynologique Internationale, FCI, är en internationell kennelklubborganisation med medlemmar från alla världsdelar.

Viktiga strategier för avel

↳ SKK arbetar tillsammans med special- och rasklubbar för att ta fram strategier för avel. De rasspecifika avelsstrategierna, RAS, är handlingsplaner som beskriver eventuella problem inom respektive ras och hur man genom ett målinriktat avelsarbete ska nå målet att de hundar som föds upp ska vara friska och funktionella.

Arbetet med RAS utgår från en beskrivning av nuläget och problemen som finns hos rasen i dag, vilka målsättningar man har, hur målen ska nås och när. Länkar till de olika rasernas RAS finns på SKKs webbplats under rubriken Hundrasguiden.

Domaranvisningar som främjar hundars hälsa

↳ Särskilda rasspecifika domaranvisningar, SRD, är ett komplement till rasstandarderna och har tillämpats vid länsklubbarnas utställningar sedan 2009. Målsättningen är en mer enhetlig tolkning av rasstandarderna och att öka exteriördomarnas medvetenhet om exteriöra överdrifter och sundhet. Det ingår i exteriördomarnas ansvar att bevara de olika hundrasernas typiska särarter med de mål och ramar som rasstandarderna fastslår, vilket aldrig får ske på bekostnad av hundarnas hälsa.

SRD har arbetats fram i samarbete mellan exteriördomare, berörda ras- och specialklubbar, veterinärmedicinskt sakkunniga och försäkringsstatistik. SRD definierar riskområden och förebygger att de utvecklas till problem.

Svenska Sennenhundklubben har arbetat på bred front för bättre hälsa hos berner sennen. Bland annat har bekämpningen av armbågsledsdisplasi varit mycket framgångsrik.

FOTO: TIERFOTOAGENTUR / ALAMY RAS BERNER SENNEHUND

Arbetet i klubbarna ger resultat

Det finns många raser där hälsoutvecklingen varit positiv och där klubbarna gjort ett fint arbete enligt Helena Skarp, chef för SKKs avdelning för avel och hälsa.

TEXT LENA HEIMLÉN

I sådana här sammanhang kan man oftast inte prata om 100-procentiga "success stories", säger Helena. Avelsarbete är långsiktigt och kräver tålamod.

Som exempel på konstruktivt arbete nämner Helena Cavaliersällskapet och cavalier king charles spaniel där hjärtproblem är mer vanligt förekommande än i andra raser. Hundarna insjuknar ofta i "medelåldern" och rasen har ett generellt undantag för att använda äldre hundar i avel. Efter de första 15 årens hälsoprogram såg man inte någon stor förbättring, vilket troligen berodde på att hundarna främst undersöktes före 5 års ålder. Att förskjuta avelsdebuten, begränsa användningen av unga hanhundar och göra hjärtundersökningar på fler äldre hundar ger förutsättningar att förbättra hjärtstatusen avsevärt.

- Cavaliersällskapet har gjort ett föredömligt fint arbete, producerat bra information och gjort en utmärkt utvärdering efter det första året med det nya hälsoprogrammet, och det syns tydliga resultat i form av en förskjutning mot fler äldre

hundar i avel, säger Helena Skarp. Men det dröjer sannolikt många år innan de förbättringar i hjärtstatusen som programmet syftar till kan märkas i statistiken.

Alla hundägare och uppfödare ställde upp

Det finns en klubb som med skicklighet och en rejäl portion flyt har lyckats med att både identifiera en sjukdom och få fram ett fungerande DNA-test inom loppet av tio månader: Svenska Perro de Agua Español Klubben.

Under hösten 2012 uppmärksammades att flera individer inom rasen blev sjuka. Veterinär Cecilia Rohdin och genetikern Cord Drögemüller konstaterade neuroaxonal dystrofi, NAD, tidigare kallad "vingelsjuka". Klubben gick snabbt ut med information till samtliga ägare och uppfödare av hundar som var närbesläktade med dem som konstaterats ha sjukdomen och blodprover samlades in.

I ett senare skede samlades även blodprover från friska icke besläktade hundar in som kontrollgrupp. Trots att detta

Förklaringar till förkortningar och recessiv nedärvning

↘ PRA, progressiv retinal atrofi, är en fortskridande ärftlig näthinnesjukdom som förekommer hos många raser. I vissa fall finns väl fungerande gentester.

↘ CLAD är en defekt i kroppens vita blodkroppar som gör individer som drabbas extremt infektionskänsliga och därför sällan uppnår vuxen ålder. Sjukdomen förekommer hos irländsk röd setter. En drabbad hund har fått anlag från båda sina föräldrar. Det finns fungerande gentest för att undvika detta.

↘ NAD, neuroaxonal dystrofi, är en neurodegenerativ sjukdom. Drabbade hundar visar i regel symtom redan före ett års ålder. Hundarna blir vingliga och ostadiga, har ibland svårt att resa sig och svårt att gå i trappor och visar en tendens att röra sig i cirklar. Somliga drabbas av inkontinens. De sjuka hundarna börjar också bete sig annorlunda. De blir rastlösa, mindre lekfulla och betar sig frånvarande.

↘ HD, höftledsdysplasi, är en felaktig utveckling av höftleden och en relativt vanlig skelettrubbning hos många hundraser.

↘ ED, armbågsledsdysplasi, innebär en onormal utveckling av armbågsleden. Förkortas ED efter den engelska benämningen elbow dysplasia.

↘ Histiocytärt sarkom, HS, eller malign histiocytos, är en aggressiv cancerform som är utbredd innan hunden uppvisar symptom. Tumörerna kan påverka lungor, lymfkörtlar, mjälte, lever, centrala nervsystemet och benmärg.

↘ Enkel recessiv nedärvning - en nedärvningsmodell där en enda recessiv gen bär anlaget för egenskapen. När en individ ärver genen från båda föräldrarna kommer egenskapen till uttryck. Om det handlar om en sjukdomsgen är hunden i dessa fall genetiskt affekterad och kan förväntas att på sikt också utveckla sjukdomen.

hände över jul och nyår ställde veterinärer och ett 40-tal hundägare upp.

- Vi kunde identifiera sjukdomen mycket snabbt och sätta in åtgärder tack vare en engagerad styrelse och fantastiska hundägare och uppfödare, säger Jenny Linderoth, sekreterare i klubben.

- Ingen motsatte sig att testa sin hund och alla gick med på att det lades ut på klubbens webbplats, fortsätter hon. I dag har vi ett gentest som hjälper oss att avla strategiskt och på så vis undvika att fler hundar drabbas. När resultaten var klara kontaktade vi alla rasklubbar över hela världen med information om sjukdomen och hur man testar. Man vill verkligen inte att en enda hund ska drabbas av NAD!

Ett av de bäst utvärderade DNA-testerna

Ett annat exempel på en klubb som föredömligt arbetar för sundare hundar är Svenska Sennenklubben, SShK, där berner sennen är en ras med flera ärftliga sjukdomar. Höftledsdysplasi, HD, armbågsledsdysplasi, ED, och tre olika njursjukdomar förekommer, men allvarligast är rasens ärftliga tumörsjukdomar, varav den vanligaste är histiocytärt sarkom, HS.

I dag dör cirka 60 procent av berner sennen av tumörsjukdomarna som började uppträda redan på 1990-talet men som inte synliggjordes förrän på 2000-talet. HS är den allvarligaste sjukdomen hos rasen, och ett forskarteam i USA har klarlagt nedärvningen av tumören och utvecklat ett DNA-test som uppfödarna använder för att välja avelsdjur.

- Testet är enligt min erfarenhet som tidigare diagnosutvecklare ett av de absolut bäst utvärderade DNA-testerna, säger Berndt Klingeborn som fött upp rasen under drygt 40 år samt har 30 års arbete i specialklubben bakom sig.

- Numera ägnar jag mig mest åt mina egna hundar, vilket de tycker är bra, säger Berndt med ett leende.

Annars har bekämpningen av armbågsledsdysplasi, ED, varit mest framgångsrik, enligt Berndt. Kliniskt är ED mycket allvarligare än HD då 60 procent av hundens vikt ligger på frambenen och berner sennen är en tung hund. SShK har lyckats bra med att få uppfödare och hundägare att förstå sjukdomsproblemen och känna sig delaktiga i processer och

”Att göra hjärtundersökningar på fler äldre hundar ger förutsättningar att förbättra hjärtstatusen avsevärt”

beslut. Berndt nämner, i likhet med andra experter inom avel, hälsa och genetik, vikten av att fler hundar används till avel.

- Jag är särskilt stolt över det avelsstopp av avelshannar som klubben infört. Under avelsstoppet utvärderas hundens avkomma och under det år detta pågår måste uppfödarna välja andra täckhundar. Det innebär att en större avelsbredd bibehålls och risken för genetisk utarmning av populationen minskas.

Det räcker dock inte att special- eller rasklubben får i gång hälsoprogram och obligatoriska tester och hälsundersökningar. Har man inte uppfödare och hundägare med sig lär man inte nå några större framgångar i arbetet för sundare hundar. Helena Skarp betonar att just samarbetet mellan SKKs olika verksamheter är A och O. Exempelvis ska exteriördomare bedöma ett avelsresultat, men om den rasspecifika avelsstrategin, RAS, säger en sak och de särskilda rasspecifika domaranvisningarna, SRD, en annan, skapas ju osäkerhet kring vad i rasen som ska prioriteras och premieras. Det krävs samsyn och en röd tråd i organisationens samtliga dokument för att få alla att dra åt samma håll. SKKs Centralstyrelse har av den anledningen bland annat skapat Arbetsgruppen för främjande av exteriör sundhet, AG-ES, som ska arbeta med dessa frågor.

Helena Skarp betonar vikten av samarbete.

FOTO: MÅNS ENGELBREKTSSON